

1950'LER TÜRKİYE'SİNDE MODERNLEŞME SÜREÇLERİ BAĞLAMINDA NECATİ CUMALI'NIN "AKLIM ARKADA KALACAK" ADLI HİKÂYESİ ÜZERİNE BİR İNCELEME

Neval KARANFİL¹

ÖZ

Türkiye'de 1950'li yıllar, kırsal ve kent yapılarındaki köklü dönüşümler, göç, sanayileşme ve toplumsal ilişkilerin farklılaşması ekseninde sonraki yıllarda daha hızlı yaşanacak değişimlerin habercisi olan yıllardır. Bu çalışma, Necati Cumalı'nın 1956 yılında yayımlanan "Aklım Arkada Kalacak" adlı hikâyesini, 1950'li yıllarda yaşanan kentleşme, göç ve sanayileşme bağlamında yaşanan modernleşme süreçlerinin neden olduğu toplumsal değişimler açısından değerlendirmektedir. Söz konusu yıllarda yaşanan modernleşme sürecinde yaşanan değişimler tarımda makineleşme ve toprak reformları, köyden kente göç ve sanayileşme süreçleri ve toplumsal ilişkilere yansımaları ile sınırlandırılmıştır. Hikâyede yer alan temalar göç, mekânsal hareketlilik, aidiyet geliştirme, geleneksel ve modern toplumsal yapıların bir arada bulunması, cemaat ve cemiyet tipi toplumsal ilişki biçimleri gibi sosyolojik kavramlar etrafında tartışılmaktadır. Hikâyedeki kadın ve erkek karakterlerin ele alınma biçimleri doğrultusunda hikâyede kendini hissettiren toplumsal cinsiyet yaklaşımı da değerlendirilmektedir. Dönemin özellikleri ışığında ele alınan temalar sonucu, 1950'li yıllarda yaşanan modernleşme süreçlerinin hikâyeye özellikle toplumsal ilişkiler, mekânsal hareketlilik ve geçiş dönemi modern geleneksel yapıların bir aradalığı gibi açılardan yansıdığı söylenebilir.

Anahtar kelimeler: Necati Cumalı, modernleşme, 1950'li yıllar, göç, kentleşme, mekânsal hareketlilik

A REVIEW OF THE STORY "AKLIM ARKADA KALACAK" BY NECATİ CUMALI WITHIN THE CONTEXT OF MODERNIZATION PROCESS IN 1950'S TURKEY

ABSTRACT

1950's in Turkey, witnessed changes like rural- urban structures, social relations and other modernization processes such as industrialization and immigration which foreshadowed changes that would be experienced for the next decades. This study reviews the story called "Aklım Arkada Kalacak" (1956) by Necati Cumalı, in the context of social impacts of modernization, urbanization and migration experienced in 1950's in Turkey. Scope of the study is limited the modernization process experienced in that decade to agricultural mechanization, agrarian reform, rural- urban migration and industrialization. Themes of the story are discussed by using sociological concepts like migration, spatial mobility, sense of belonging, coexistence of traditional and modern social structures, community and society types of social relations. Gender themes in the story are discussed in reference to representation of female and male characters. As a result, in consideration of the themes discussed in relation to the modernization experiences in 1950's in Turkey, the story involves characteristics of the decade in social relations, spatial mobility, coexistence of traditional and modern social structures.

Key Words: Necati Cumalı, modernization, 1950's, migration, urbanization, spatial mobility

Atf Bilgisi: KARANFİL, N. (2020). "1950'ler Türkiye'sinde Modernleşme Süreçleri Bağlamında Necati Cumalı'nın "Aklım Arkada Kalacak" Adlı Hikâyesi Üzerine Bir İnceleme", İMGELEM, 4 (6): 225-244.

Citation Information: KARANFİL, N. (2020). "A Review of The Story "Aklım Arkada Kalacak" By Necati Cumalı within the Context of Modernization Process in 1950's Turkey", İMGELEM, 4 (6): 225-244.

Başvuru / Received: 30 Haziran/June 2020.

Kabul / Accepted: 10 Temmuz/JulyMay 2020.

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, Nevşehir 0 (384) 228 10 00/ 130 36 e- posta: nevalkaranfil@nevsehir.edu.tr ORCID: 0000-0002-9220-0397

GİRİŞ

Çalışmada, Necati Cumalı'nın "Aklım Arkada Kalacak" adlı hikâyesi, Türkiye'de 1950'li yıllarda yaşanan modernleşme süreçlerinin hikâyeye yansımaları açısından ele alınmaktadır. Öncelikle, söz konusu yıllarda yaşanan toplumsal değişimler ve bu değişimlerin nedenlerine yer verilmiş, daha sonra bu değişimlerin edebiyat eserindeki yansımaları tartışılmıştır. Bunun için eserde yer alan temalar belirlenerek sosyolojik olgulardan hareketle kavramsallaştırılmıştır. Hikâyede yer alan temalar, mekânsal hareketlilik, toplumsal ilişkilerdeki dönüşüm, geleneksel ve modern yapıların bir arada bulunması, mekânda uzmanlaşma ve toplumsal cinsiyet rolleri üzerinden kadın ve erkek karakterlerin tanımlanma biçimleri olarak belirlenmiştir. Bu temalar da; karakterlerin mekân değiştirmesi, söz konusu yıllarda yaşanan mekâna aidiyet ve göç olgusuyla, derinlemesine ilişkiler geliştirememek geleneksel toplum yapılarının çözülerek modern yapılara dönüşmesinin birer sonucu olarak cemaat tipi ilişkilerden cemiyet tipi ilişkilere geçişle, bu ilişkilerden türeyen dayanışma gibi yapıların varlığını sürdürmesi, geçiş sürecinde geleneksel ve modern yapıların bir arada bulunması ile kavramsallaştırılmıştır. Bunlara ek olarak, hikâyenin geçtiği mahallenin mekânsal özellikleri mekânda uzmanlaşma, hikâyedeki kadın ve erkek karakterlerin tanımlanma biçimleri de toplumsal cinsiyet bağlamında ele alınmıştır.

Türkiye'de 1950'li yıllar, kırsal ve kentte yaşanan yapısal değişimler, göç, sanayileşme ve bunların sonucunda değişen toplumsal ilişkilerin geçmişten farklılaşmayı beraberinde getirdiği, sonraki on yıllarda yaşanacak daha da hızlı değişimlerin habercisi olan yıllardır. Kendi toplumundan beslendiğini belirten Cumalı, bu yılları, birlik ve beraberlik duygularının kaybolduğu, kültür kurumlarının bütünlüğünü yitirdiği ve toplumda yabancılaşmanın had safhada olduğu yıllar olarak tanımlar (Türkiye Yazarlar Sendikası [TYS],1992, s.39-40). Nitekim toplumsal ilişkilerde yaşanan değişim ve yüzeyselleşmeyi hikâyeye net çizgilerle ve oldukça olumsuz biçimde yansıtmıştır. Söz konusu yıllarda kırsal yaşamın çözülmesi ve kente göç süreçleri şeklinde yaşanan nüfus hareketliliği, bir kasabada geçen hikâyede sosyal çevrenin sürekli değişmesi şeklinde geçer. Bu hareketliliğin neden olduğu, belirli bir mekâna ve o mekânda bulunan sosyal çevreye aidiyet geliştirememek ve iletişim halinde olunan kişilerin zaman içerisinde sürekli değişmesi hikâyede olumsuz bir dille yansıtılmıştır. Sosyal çevreye aidiyet geliştiren ve ortak mekânı paylaşan toplulukların üyeleri arasında gelişen ilişki biçimleri uzun süreli ve yüz yüze kurulan ilişkilerle şekillenen cemaat tipi ilişki biçimleridir. Hikâyede bu ilişkiler özellikle geçmiş dönem ilişkileri ile kasabada kurulan ilişkileri ifade eder. Hikâyede kalıcı, uzun vadeli ve güvene dayalı yüz yüze ilişkilerin yerini, başta kentte olmak üzere yüzeysel ilişkilere bıraktığı ile ilgili olumsuz göndermeler yer alır. Ancak bu değişmeye rağmen, henüz geleneksel toplumdan modern topluma geçiş aşamasında olan toplulukta cemaat tipi ilişki biçimlerinin bir özelliği olan dayanışma ve yardımlaşma gibi geleneksel yapılar varlığını sürdürmektedir. Buna ek olarak mekânda uzmanlaşma ve toplumsal cinsiyet eksenli yargılar da büyük oranda geleneksel nitelikler sergiler.

Cumalı'nın Üslubu ve "Aklım Arkada Kalacak" Adlı Hikâyesi

Necati Cumalı'nın "Aklım Arkada Kalacak" adlı hikâyesi 1956 yılında, hikâye derlemesi olan *Değişik Gözle* adlı kitabında yayımlanmıştır. Alangu, Cumalı'nın kitaplarında yayımlanan 33

hikâyesini anlatım bakımından üç gruba ayırır; ilk grupta, yazdığı erken dönem hikâyeleri, Alangu'nun tabiriyle "kendini arama devresinde yazdığı değişik hikâyeler" yer alır. İkinci grup, "ben hikâyeleri"dir ve şairane bir dille yazılmıştır. Üçüncü grup hikâyeleri ise, Susuz Yaz (1962) adlı kitabındaki hikâyeler gibi, "kendi memleketinin gerçeklerine yöneldiği", kırsal yapılardan beslendiği, sert gerçekçiliği benimsediği hikâyelerdir ve Alangu bu anlatımı 1959 yılından sonraki hikâyelerinin özelliği olarak nitelendirir. Çalışmanın ele aldığı "Aklım Arkada Kalacak" adlı hikâye, Alangu'nun birinci ve ikinci tarzın karışımı olarak tanımladığı ilk iki hikâye kitabından biri olan *Değişik Gözle* (1956) adlı kitabında yer alır. Ona göre bu kitaptaki hikâyelerin temel özellikleri, yazarın öznel anlatımı, hikâyenin kurgusunun yazarın kendine dönük olması ve yumuşak gerçekçi üslubudur (Alangu,1965, s.829-832).

Alangu'ya göre bu hikâyelerde yazar, daha yumuşak ve sert gerçekçilikten uzak bir anlatım kullanmış olsa da eserlerinin genelinde "çevresindeki gerçekleri yansıtmaya" çalışan gerçekçi bir üslubu vardır (Alangu,1965, s.830-832). Cumalı, bu gerçekçiliği ve bu gerçekçiliği besleyen damarları toplumsal koşullar olarak tanımlar. Kendisi de dahil, "bir edebiyatçıyı tanımak" ve değerlendirmek için o "edebiyatçıyı, yetiştiği toplumun genel karakteristikleri içinde ele" almak gerektiğini söyler (TYS,1992, s.50). Bu nedenle, çalışmada ele alınan "Aklım Arkada Kalacak" adlı hikâye, yazıldığı 1950'li yıllarda hâkim olan toplumsal değişmelerin hikayedeki yansımaları ve yazarın hikaye kurgusuna kişisel deneyimlerinden aktardığı belli başlı olgular bağlamında ele alınmıştır.

Hikâye, anlatıcının baba evine gerçekleştirdiği kısa süreli ziyaretin bitmek üzere olduğu son dakikalarda başlar. Evden çıkıp yola koyulmak üzere olan anlatıcı, dışarıdan duyduğu çocuk ağlamasıyla komşularının hikâyelerine çekilir. Ağlayan bir çocuğun muhakkak bir hikâyesi olduğu düşüncesiyle sokağa bakan anlatıcı, ağlayan çocuğun annesiz kalmasından başlayarak geçmişe, kendi çocukluğuna doğru giden bir anlatıma başlar. Ağlayan çocuğun ailesi hikâyenin geçtiği zamanın karakterleridir. Anlatıcı bu karakterleri yeteri kadar tanımadığını fark eder ve daha sonra kendi çocukluğuna ait, birlikte zaman geçirdiği farklı karakterleri hatırlamaya koyulur. Hikâye, anlatıcının çocukluğundan başlayıp yetişkinliğine kadar uzanan süreçte hayatına giren bu karakterler, onlarla kurduğu ilişkiler ve bu ilişkilerin niteliğini sorgulaması etrafında şekillenir.

Hikâyenin zamanı ile ilgili bilgi, anlatıcı ile Nuri karakteri arasında geçmişte geçen bir diyalogda yer alır. Nuri anlatıcıya gazetede savaş haberi olup olmadığını sorduğunda anlatıcı, "Habeşistan Savaşı vardı bitti" şeklinde cevap verir. 1936² yılı sonrasını işaret eden bu diyalog, anlatıcının geçmişten aktardığı bir diyalogdur. Bu nedenle, hikâyenin geçtiği zamanın, yazıldığı tarihten çok önceye tarihlenmediğini söylemek mümkündür.

Hikâyenin mekânı ise bir kasabada anlatıcının büyüdüğü mahalledir. Hikâye bu mekânın paylaşılması, mekânsal hareketlilik ve mekânı paylaşan kişiler arasındaki toplumsal ilişkiler çerçevesinde şekillenir. Bu noktada hikâyenin kurgusuna, zaman unsuruna paralel anlatıcının çocukluğu ve yetişkinliğinde kurduğu ilişkileri kıyaslaması da eklenir. Anlatıcı, çocukluğunda

² 1936-1936 yıllarında İtalya ile Habeşistan/ Etiyopya arasında yaşanan savaş (Nizamoğlu, 2011, s. 270,281).

ilişki kurduğu kişiler hakkında anılarını yoklarken, bunların çok sınırlı olduğunu fark eder. Bunun nedeninin, taraflardan birinin mekân değiştirmesi gibi dışsal sebeplerden dolayı derinlemesine ilişkiler kuramamak olduğu sonucuna varır. Çocukluğundaki bu karakterler, paylaştıkları ortak mekânı, çocukluğunun geçtiği mahalleyi terk etmiştir. Kendisi de büyüdükçe eğitim ya da iş olanakları nedeniyle önce baba evini daha sonra kasabasını sonra da şehrini terk etmiş, farklı mekânlara taşınmış, göç etmiştir. Paylaştığı mekân sayısı ve bu mekânları değiştirme hızı arttıkça iletişim kurduğu kişi sayısı da artmış ve bu da kurduğu ilişkilerin daha da yüzeysel olmasına neden olmuştur. Çocukluğunda ilişki kurduğu kişilerin yaşamlarından kesitler hatırlayan anlatıcı, yetişkinliğinde tanıştığı kimselerin adlarını bile hatırlamayacak kadar yüzeysel bir iletişim içerisinde olduğunu fark eder.

Anlatıcının anıları, 1950’li yıllardaki modernleşme ve kentleşme süreçlerinde toplumsal ilişkilerin nasıl şekillendiği, geleneksel yapıların var olmaya devam ederken yaşanan toplumsal değişimlerden nasıl etkilendiği hakkında fikir verir. Söz konusu yıllarda geçmişten daha yoğun biçimde yaşanan göç olgusu hikâyeye, anlatıcının komşularının ve sonra kendinin mahalleden taşınması özelinde yansımıştır. Gerek göç gerekse diğer toplumsal dönüşümler birincil ve yüz yüze olan ilişkileri ikincil ve mesafeli ilişkilere dönüştürmüş, bu da hikâyede derinlemesine ilişkiler kuramamak olarak tanımlanmıştır. Bu durum, modernleşme ve kentleşmeye paralel bir şekilde, cemaat tipi toplum yapısından cemiyet tipi toplum yapısına geçişi işaret eder. Benzer şekilde, özellikle kentleşme ile birlikte mekânın kullanımı ve uzmanlaşma arasındaki bağlantı hikâyede, işyerlerinin, askeri taburun tavlmasının, tarlaların birbirine yakın olduğu, mekânsal uzmanlaşmanın yaşanmadığı bir mekânda geçmesi şeklinde yer alır. Özellikle kentlerde yaşanan mekânın uzmanlık alanları doğrultusunda bölünmesi, hikâyenin geçtiği kasabada henüz söz konusu değildir (Kıray, 1998, s.138). 1950’li yıllarda bir taraftan modernleşme, kentleşme ve sanayileşme süreçleri yaşanırken bir taraftan da geleneksel yapılar varlığını sürdürmüştür. Toplumsal değişim merkezî kentlerde yoğun bir şekilde yaşanmaya devam ederken, özellikle kasaba ve köylerde daha yavaş seyretmiştir (Kıray, 2006, s. 332-333). Bu da, hikâyede, yardımlaşma, devam eden yüz yüze ilişkiler, çocukların sokak oyunları, kadınların ev gezmeleri gibi geleneksel yapıların varlığı şeklinde yer alır. Bunlara ek olarak, yazarın kadın ve erkek karakterleri kurgulama biçimi de yine dönemin toplumsal özellikleri hakkında fikir verir niteliktedir.

1950’li Yıllarda Türkiye’de Yaşanan Modernleşme ve Toplumsal Değişim Süreçleri

Çalışmada modernleşme süreci tarımda ve kırdaki yaşanan dönüşümler, kentleşme ve sanayileşme bağlamında ele alınmış, bu süreçlerin beraberinde getirdiği toplumsal dönüşümler olarak kavramsallaştırılmıştır. Net çizgilerle ayrılmış bir dönemselleştirmeden kaçınmakla birlikte, Türkiye’de Osmanlı İmparatorluğundan itibaren yaşanmakta olan tarihsel bir sürecin 1950’li yıllarda yaşanan kesiti ile sınırlandırılmıştır. 1950’li yıllar Türkiye’de kentleşme, sanayileşme bağlamında toplumsal değişimlerin yaşandığı bir süreçtir. Sınaî ve tarımsal üretim alanlarında teknolojik gelişmelere paralel bir biçimde yaşanan değişimler, geniş çaplı toplumsal değişimleri tetiklemiş ve dönemi, geçmiş dönemlerden farklılaştırmıştır. Bu ayrılma keskin bir kırılma biçiminde yaşanmamakla birlikte sonraki on yıllarda hızlanarak devam edecek olan bir değişim sürecinin başlangıcıdır.

Modernleşme kısaca, üretim ve çalışma alanlarında tarıma dayalı geleneksel yaşam biçimlerinden kopmak, teknolojik ilerlemelere paralel gelişen sanayileşme ve kentleşme ile ortaya çıkan alanlara geçmekle başlayan bir süreçtir. Bu süreçte yaşamsal pratiklerde, toplumsal kurumlar ve yapılarda gözlemlenen karmaşıklaşma neticesinde, geleneksel toplum olarak tanımlanan geçmiş toplumsal yapılardan farklılaşma yaşanır. Bu farklılaşma, geleneksel toplumlara oranla çok daha hızlı, yoğun ve kapsayıcı biçimde gerçekleşir. Modernleşme tanımlarının ortak özelliği, bu süreçte insan işgücünün yanı sıra elektrik ve buhar gibi diğer kaynakları kullanan makinelerle üretim yapılması olarak tanımlanan sanayileşmenin oynadığı dönüştürücü rolü vurgulamalarıdır. Sanayi üretimi yaşam biçimlerini, yaşanılan mekânı, zaman algısını, toplumsal ilişkileri, değerleri, işgücünün toplumsal üretimdeki konumunu vb. değiştirerek toplumsal anlamda büyük değişimleri tetikler (Coşkun, 1989, s. 297; Giddens, 1994, s.12-13; 2010, s.28-29; 2012, s.73-74; Kaya, 1999, s. 449-453). Batı eksenli modernleşme açıklamalarında yer aldığı gibi, Batı tipi modernleşme süreçleri, sanayileşme ve kentleşme bağlamında yaşanmıştır. Avrupa'da feodal yapının çözülmesi ve sanayinin gelişmesi kırdan kente göçleri tetiklemiştir. Bu açıklamalarda sanayileşme anahtar kavram olarak kabul edilir (Giddens, 2010,s.28-29). Teknolojik gelişmeler sanayileşme olarak tanımlanan sürecin başlamasında etkili unsurlardan biridir ve sanayi üretiminde elektrik ve buhar gibi diğer kaynakları kullanan makinelerle üretim yapılmaya başlanmıştır. Sanayi üretiminin ve bu paralelde de sanayi kuruluşlarının sayısı artmış, bu da işgücüne duyulan ihtiyacı artırarak tarımda çalışan kitlelerin sanayi üretimine kaymasına neden olmuştur. Sanayi üretimindeki bu değişmeye neden olan teknolojik gelişmeler, toprağın işlenme biçimlerini de etkilemiş ve tarımda makineleşen yöntemlerle üretimi değiştirmiş, tarımsal makinelerin kullanımı, insan işgücüne duyulan ihtiyacı belirli oranda azaltmıştır. Böylece, kırsal alanda tarım üretimiyle uğraşan insan işgücü, kendisine daha az ihtiyaç duyulan bu alandan kendisine daha fazla ihtiyaç duyulan sanayi üretimine eklenmiştir. Bu da nüfusun tarım üretimi yapılan kırsal bölgelerden sanayi üretiminin yoğun olarak yapıldığı kentlere göç etmesine neden olmuştur. Böylece, sanayileşmeye paralel olarak gelişen bir kentleşme süreci yaşanmaya başlamıştır. Kentlerde karmaşık toplum yapısı, uzmanlaşma ve yeni kentli yaşam biçimleri şekillenirken, geleneksel toplum yapısı ve kurumları büyük oranda değişime uğramıştır.

Türkiye özelinde süreç biraz daha farklı bir rota seyretmiştir. Söz konusu yapısal dönüşümler kırdan kente doğru yaşanmışsa da sanayi etrafında şekillenmemiştir. Çalışmanın ele alındığı 1950'li yıllarda yaşanan toplumsal değişim, köyden kente göçü, sanayileşmeyi, altyapı açısından atılan adımları içerse de bu süreçlerin temel tetikleyicisi sanayileşme olmamıştır. Bunun başlıca nedeni, kırdan kente göçün yoğun olarak yaşandığı yıllar olan 1950'li yıllarda sanayi üretiminin kente göçe neden olacak seviyede yaygın olmamasıdır. Cumhuriyetin ilanından 1950'li yıllara geline süreçte, yurt içinde hammaddesi üretilen temel tüketim mallarının üretilmesi ve kendi kendine yeterlilik hedeflenmiştir. Tarıma ek olarak sanayi ve tüccar grubuna da destek olmayı hedefleyen politikalar geliştirilmiş, sanayiye teşviklerde bulunulmuştur. II. Dünya Savaşından sonra tarım, enerji, ulaşım ve haberleşme alanlarında adımlar planlanmıştır ve alınan dış borçlarla, özellikle 1947- 1953 yılları arasında yol, köprü, baraj vb. altyapı çalışmalarına hız verilmiştir. Özel sektörün faaliyet alanı genişletilerek sanayi üretiminin temel tüketim mallarından diğer alanlara doğru yayılması hedeflenmiştir (Dalgıç, 2015, s.96; Evsile, 2018, s.110; Kanca, 2012,54; Koçtürk & Gölalan, 2010,s.60-61; Yücel,

2015, s.21- 51). Ancak yaşanan tüm gelişmelere rağmen 1950’li yıllarda artan kırdan kente göçü çekmeye ve istihdam etmeye yetecek ve toplumsal değişmelerin eksenini oluşturacak bir sanayi mevcut değildir (Sağlam, 2006, s.37). Söz konusu yıllarda yaşanan toplumsal değişme, modernleşme ve kentleşme süreçlerinde sanayileşme süreçlerinden ziyade tarım alanında yaşanan dönüşümler ve “köyün itmesi faktörü” daha etkili olmuştur (Tütengil,1980, s. 191).

Kırsal Alanda Yaşanan Dönüşümler

Kırsal alanda yaşanan dönüşümler temelde tarım ile ilgilidir. Toprağı işleme biçimleri toplumların yaşam biçimlerini, toplumsal normlarını, gruplar veya bireyler arasındaki ilişkileri ve toplumsal kurumları, diğer bir deyişle toplumsal yapıyı etkileyen temel unsurlardan biridir. İnsan ve hayvan gücüne dayalı geleneksel tarım faaliyetleri topluluğun üyeleri arasındaki ilişkileri ve kurumları şekillendirmiştir. Örneğin hasat zamanları gündelik hayatın, ekonominin, evliliklerin vb. toplumsal olayların zamanını belirler. Toprak mülkiyeti ve sahip olunan toprağın büyüklüğüne paralel olarak toplumsal statüler belirlenir. Bu nedenle, toprağın işlenmesi ile ilgili olarak yaşanan değişmeler bir bölgenin toplumsal yapısını değiştirme özelliğine de sahiptir. 1950’li yıllarda Türkiye’nin toplumsal yapısındaki değişiklikleri ele almak için söz konusu yıllarda tarım alanında atılan adımlara yer verilmelidir. Bunlar arasında dış yardımlar neticesinde artan tarımda makineleşme, zirai krediler ve toprak reformları yer alır. Cumhuriyetin kurulmasından itibaren tarım üretimini destekleyecek tarım kredileri, tarımda makineleşme, vergi indirimleri gibi teşvikler gerçekleştirilmiştir. Ziraat Bankası bu iş için tahsis edilmiş, 1924 yılında alınan kararla Tarım Kredi Kooperatifleri kurulmaya başlanmıştır. 1945 yılında Cumhuriyet Halk Partisi [CHP] tarafından, topraksız veya az topraklı çiftçilere toprak verilerek tarım üretimini arttırmayı amaçlayan ve köyün toplumsal iş bölümündeki işlevini gözetken Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu önerilmiştir. Topraksız köylülere verilecek araziler Devlet arazisinin yanı sıra özel arazileri de içerdiği için yasanın uygulanması konusunda parti içerisinde ihtilaflar ortaya çıkmıştır. Bu tartışmalar ve diğer fikir ayrılıklarının sonucunda da birleşerek parti tabanından ayrılan bir grup Menderes başkanlığında Demokrat Parti’yi [DP] kurmuştur. 1950 genel seçimlerinde iktidara gelen DP, Toprak Yasasını dönüştürerek uygulamaya koymuştur. Tarım alanında atılan ve toplumsal yapıyı dönüştüren bu adımlar, II. Dünya Savaşı sonrası yapılan dış yardımların, özellikle büyük arazi sahiplerinin tarım makineleri satın alması için kredi şeklinde dağıtılmasıyla hızlanmıştır (Heper, 2006, s. 51; Tezel, 1982, s. 200-375; Tuncer, 2012, 181-183; Yıldırım, 2015, s. 542- 545).

II. Dünya Savaşı sonrasında, iki farklı ekonomik ve siyasi yapılanmayı temsil eden Amerika Birleşik Devletleri [ABD] ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği’nin [SSCB] birer ucunda durduğu iki kutuplu dünya düzeni ortaya çıkmıştır. Pek çok alanda rekabet içerisinde bulunan bu iki kutup, kendi üslupları doğrultusunda diğer ülkeler üzerinde çeşitli tasarruflarda bulunmuşlardır. SSCB askeri ve siyasi ağırlıklı bir etkileme biçimi benimserken ABD maddi yardımlar doğrultusunda ilişkiler kurmuştur. Bu iki kutup ekseninde şekillenen yeni dünya düzeninde Türkiye de dâhil pek çok ülke askeri ya da ekonomik gereklilikler doğrultusunda konumlanmıştır. Savaş sonrası ABD, özellikle Avrupa ülkelerinin karşı karşıya kaldıkları ekonomik zorluklar çerçevesinde bu ülkelere yeniden inşa süreçleri için ekonomik yardımlar yaparak SSCB’nin bu ülkeler üzerindeki etkisini azaltmayı hedeflemiştir. Bu hedef ile hâlihazırda SSCB’nin boğazlar üzerinden Türkiye üzerinde tasarrufta bulunma çabalarıyla

şekillenen askeri kaygılar ve ülkenin içerisinde bulunduğu ekonomik ihtiyaçlar örtüşmüş ve Türkiye ABD'ye yakın bir konumda yer almıştır. ABD'nin söz konusu stratejisi bağlamında uygulamaya soktuğu Marshall Planı, II. Dünya Savaşı sonrasında ülkelerin yeniden yapılanması için görünür amaçlar doğrultusunda uygulamaya sokulmuştur. Planın başlıca amaçları, SSCB'nin etki alanını genişletmesini engellerken aynı zamanda sanayileşme süreçlerini tamamlayamamış ülkelerin de bu süreci tamamlayarak sisteme dâhil edilmeleridir. Buna ek olarak hammadde elde etme, ihtiyaç duyulan ürünleri belirli merkezlerde üretme, üretim ve tüketim bağlamında yeni pazarlar oluşturma gibi ikincil amaçlar gözetilmiştir. Türkiye, II. Dünya Savaşına katılmamış olmasına rağmen Marshall yardımları kapsamına alınmıştır. Yapılan yardımlar ağırlıklı olarak tarımsal alandaki iyileştirmelere daha sonra da alt yapı ve sanayi alanlarındaki harcamalara ayrılmıştır. Yapılan yardımlarla ithal edilen traktör ve hasat makineleri³ satın almaları için halka krediler aracılığıyla dağıtılmıştır (Coşkun, 1989, s. 289-295; Kaynar, 2015, 12- 15; Tezel, 1982, s. 200-204; Tuncer, 2012, 181-183; Yıldırım, 2015, s. 544). Yapılan yardımlar, Türkiye'de, kültürel gelişim ve toplumsal bilgi birikiminin ve üretim ağlarının ağırlıklı olarak tarım ekseninde şekillenmiş olmasından dolayı, tarımsal üretimi teşvik eden ve bu alanda yapısal yenilikler getirecek şekilde planlanmıştır. Böylece, tarımda makineleşme süreci başlamış, tarımsal verim ve ekilebilir arazilerden faydalanma oranları artmıştır.

Kırdan Kente Göç

Tarımda makineleşme, toprağın işlenmesinde geleneksel yöntemlerin yerine traktör vb. tarım makinelerinin kullanılmasıdır. Geleneksel yöntemlerde hayvan ve insan gücünden faydalanılırken, makinelerin tarıma girmesi, insan gücüne duyulan ihtiyacı azaltmıştır. Bu da, özellikle topraksız ve başkalarının topraklarında çalışan köylülerin işlerini kaybetmesine neden olmuştur. Bu süreçte yaşanan işsizlik kırdan kente yaşanan iç göçleri tetikleyen unsurlardan birini teşkil eder. Benzer biçimde, Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu sonucu toprak sahibi olan özellikle küçük topraklı köylülerin bir kısmı da bu toprakları satarak, kente göç ederken yol ve ilk yerleşme masraflarını karşılayacak başlangıç sermayesi olarak kullanmıştır. Artan nüfus sebebiyle miras olarak bölünen topraklar da geçimlik olarak küçük kaldıklarından köyden kente göç etmek için satılmıştır (Kıray, 1998, s.69-71; Yıldırım, 2015, s. 545-549). Böylece, tarımda makineleşme sonucu insan gücüne duyulan ihtiyaç azalmış, Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu sonucu, küçük toprak sahibi köylüler kente göç edecek sermayeyi elde etmiştir.

1950'lerde kırdan kentlere yaşanan göç, geçmiş dönemlere oranla daha yoğun ve hızlıdır. (Kıray, 1998, s.69; Tütengil,1980, s.192). Tarımda makineleşmenin yanı sıra köyden kente göçü tetikleyen diğer unsurlar arasında ulaşım olanaklarındaki gelişmeler ve bu gelişmeler sonucu köy ve kent arasındaki kültürel temasın artması, köyün nüfus ve toprak yapısındaki değişimler, kentteki iş olanaklarının daha fazla olması sayılabilir. Tarımda makineleşme sonucu artan tarım verimliliği sayesinde geleneksel geçimlik tarımdan pazar için üretim yapılan tarıma geçilmiştir. Bununla birlikte, artan üretim sonucu ürünlerin kentlere daha hızlı ve daha az masraflı taşınmasını sağlayacak nitelikte yolların yapımına ağırlık verilmiştir. Bunun

³ "1948'de 1.750 olan traktör sayısı, 1957'de 44.144'e yükselmiş"tir (Kıray, 1998b, s.69).

soncunda, köyden kente ulaşım hızlı ve daha ucuz hale gelirken aynı zamanda kültürel etkileşim de artmıştır. Bunlara ek olarak, tıbbi gelişmelere paralel ve savaşız dönem olmasıyla birlikte artan köy nüfusu, tarımsal verimin artmasına paralel yaşanan geleneksel aile yapısındaki değişimler, mirasla toprakların bölünmesi gibi unsurlar köydeki yapıyı değiştiren ve köyden kente göçe neden olan sebeplerden bir kısmıdır. Kırdan yaşanan bu yapısal değişimler zor yaşam koşullarıyla şekillenerek göçü tetikleyen kırsal itişisi olarak tanımlanır. Yaşam, iş, sağlık ve eğitim olanaklarının zorluklarına paralel yoğunlaşan kırsal itişinin karşısında, söz konusu olanakların ve refah seviyesinin görece daha yüksek olmasından kaynaklı olarak kentin çekişi yer almıştır (Kıray, 1998, s. 179; Sağlam, 2016, s. 266-269; Tezel, 1982, s. 376; Yıldırım, 2015, s. 545). Bu da kırdan kente yaşanan göçleri şekillendirmiştir.

Kırsal bölgelerden kentlere doğru yaşanan ve iç göç olarak tanımlanan nüfus hareketliliği, kırsal ve kentsel yapıdaki dönüşümlerin tetiklediği yapısal değişimleri beraberinde getirmiştir. Bunların başında göç veren ve göç alan yerleşim birimlerinde yaşanan değişimler gelir. Köyler nüfusun azalmasından kaynaklı nüfus kaybederken kentlerde hızlı değişime uyum sağlamakta zorlanan bir nüfus söz konusudur. Mekânın paylaşılması ile ilgili çeşitli zorluklar yaşanmış, ortak mekânlarda yaşanan karşılaşmalar uyum sorunlarına neden olmuştur. Her iki grup için de yaşam alanlarında farklılaşan topluluk üyeleri, bireyler arası iletişim anlamında zorlanmalara neden olmuştur. Aynı zamanda paylaşılan mekânla ilgili geliştirilmiş normların örtüşmemesi de yine sorunlara neden olmuştur. Kentleşmenin yoğunlaşması ile birlikte daha önce nüfusu yoğun olmayan konut tipleri, kent nüfusunun artmasıyla apartmanlara duyulan ihtiyacı da arttırmıştır. 1950'lerde yoğunlaşan bu göç sürecinin sonucunda kır ve kent arasındaki tampon mekanizmayı teşkil eden ve geçiş niteliğinde olan gecekondulaşma artmıştır (Kıray, 1998, s. 138, 179; 1999, s. 40,91).

1950'lerde Türkiye'de Yaşanan Modernleşme Süreçlerinin Hikâyeye Yansımaları

1950'li yıllarda yaşanan toplumsal değişimler Necati Cumalı'nın (2018) "Aklım Arkada Kalacak" adlı hikâyesine zaman, mekân ve ilişkiler düzlemlerinde yansımıştır. Yazar bu yılları insanları mutsuz eden, "neden yaşadığını" bilmez hale getiren bir yabancılaşma süreci olarak tanımlar (TYS,1992, s.39-40). Yazar, bu yıllarda yaşanan değişimleri hikâyesine, göç, toplumsal ilişkilerdeki değişim, modernleşme süreçlerinin yanı sıra gelişmenin hızına paralel bir şekilde geleneksel yapıların bir arada var olmaya devam etmesi ve kadın ve erkek karakterleri kurgulaması temaları ile yansıtmıştır.

Göç Olgusu ve Mekânsal Hareketlilik

1950'li yıllarda yaşanan modernleşme süreçlerine paralel biçimde, tarımda makineleşmenin ve kırdan kente göçün bir sonucu olarak kentleşmenin geçmişten daha yoğun yaşandığı yıllar olarak kabul edilir. Toplumun önemli bir kesimini kapsayan bu nüfus hareketliliği, mekân değiştirme ve hareket halinde olma teması, hikâyenin başından sonuna kadar vurgulanmıştır. Hikâyenin başında yola çıkmak üzere olan anlatıcı, hikâye boyunca ortak mekânı paylaştığı karakterler hakkında hatıralarını yoklamış, bu karakterlerin de hayatından çıktıklarını vurgulamış, hikâyenin sonunda da baba evinden yine uzaklaşmış, yola koyulmuştur.

“Bir saat sonra yola çıkacağım. Odamda öteberi eşyayı bavuluma yerleştirmiş doğruluyordum ki...”

“Bir saat sonra yola çıkacağım. Neredeyse aşağıdan bizimkiler seslenecekler”
(Cumalı, 2018, s.41,51)

Mekân değiştirme ve mekânsal hareketlilik, gerek toplumsal gerekse bireysel boyutta yaşansın, göç kavramı ile bağlantılıdır. Nüfusun yatay hareketliliği olarak tanımlanan göç kavramı, birey ya da grupların bir mekândan ayrılarak başka bir mekâna yerleşmesidir (Sağlam, 2006, s.34). Yaşanan bu hareketlilik öncelikle, “insan gruplarının temel özelliklerinden” (Aydoğan, 2000, s.20) biri olan mekân ve ilişkilere yönelik geliştirilen aidiyet duygularını etkiler. Burgess’in “bireyin hareketliliği” olarak tanımladığı bu durum, özellikle kentlerde bireylerin hızlıca yer değiştirmesi ve her yer değiştirmede yeni “dünyalara” adapte olması ve bu dünyalarda ilişkiler geliştirmeye çalışmasıyla ilgilidir (Burgess, 2015, s.79). Belirli bir süre sabit kalınan mekâna, yerleşim birimine aidiyet geliştiren bireyler, yaşamlarını bu mekân etrafında şekillendirip algılar. Rutinleri, alışkanlıkları ve yaşam biçimleri bu mekân ekseninde gelişir. Bunu belirleyen sabitleme noktalarından biri o mekânda kabul görmüş olan gelenekler ve kültürel normlardır. Bu normlar bireylere nasıl davranmaları gerektiği konusunda yol gösterirken aynı zamanda söz konusu mekânı paylaşan bireylerin benzer davranmalarını da sağlar (Little,2014,s.88). Bu benzerlik, üyeler arasında kurulan ilişkileri güçlendirme özelliğine sahiptir. Ancak bu mekânın terk edilerek farklı bir yaşam alanına geçilmesi bireysel anlamda mekândan ve ilişkilerden bağımsızlaşma ya da kopma anlamına gelir.

Hikâyede söz konusu durum, “[s]ahi. Kimler gelip geçti bizim şu sokaktan...” (Cumalı, 2018, s.43) şeklinde ifade edilmiştir. Mekân ve ilişkiler bağlamında bir sabitlik ve aidiyet kurulamadan, yaşanan değişim ve değişimin hızı bu ilişkileri olumsuz yönde etkilemiştir. İlişkilerin taraflarından biri paylaşılan ortak mekânı terk etmiş ve böylece ilişki derinleşmeden, taraflar birbirlerini yeteri kadar tanıyamadan sona ermiştir.

Bir yerde, bir sokakta doya doya kalamıyor ki insan. Daha komşuların kimler, demeye kalmadan, bakıyorsunuz gününüz dolmuş, başka bir eve, başka bir sokağa taşınıyorsunuz. Yahut bahtınıza, başka bir şehrin yolu görünüyor. Yoksa insan, doğru dürüst yanını yöresini tanımaya kalksa, bir sokağa çok iyi biliyorum ki ömrü ancak yeter (Cumalı, 2018, s.50-51).

Mekân değiştirerek ilişkilerden kopma sonucu aidiyet geliştirememeye teması, hikâyede olumsuz bir durum olarak tanımlanır. Anlatıcı birincil toplumsal ilişkiler kurma isteğinde olsa da toplumda modernleşme sürecinde yaşanan değişimler sonucu ilişkilerin ve yaşam biçimlerinin geldiği nokta buna engel olmaktadır. Anlatıcı, büyüdüğü kasabadan eğitim veya iş nedeniyle şehre taşınmıştır ve bir ay için ziyarete geldiği baba evinden yine ayrılmak zorundadır. Anlatıcının çocukluğundan itibaren bütün ilişkilerini kapsayan ve yetişkinliğinde daha da belirginleşen bu tema, yaşanan toplumsal değişimlerin ilişkilerde sabitlik ve mekâna aidiyet duygularının eksikliğine neden olması şeklinde ele alınır. Tam olarak derinlemesine ilişkiler kuramadan ayrılmak, sabit olan belirli bir mekânda insan ömrüne sığabilecek kadar hızlı

değişimlerin yaşanması, anlatıcının iletişim kurduğu kişiler hakkında çok az şey bildiği ya da hatırladığının farkındalığına ulaşması ve bundan şikâyetçi olması bu duruma örnek gösterilebilir.

Bir saat sonra yola çıkacağım. Neredeyse aşağıdan bizimkiler seslenecekler. Bu gelişimde baba evinde bir ay ancak kalabildim. O da nasıl geçti anlamadım. Yeni makinisti, Melâhat ablaların evini satın alanları, Hatice ninenin oğlu ile gelinini, öteki komşularımızı, hiç değilse dört beş ay daha kalabilseydim, biraz olsun tanıyabilecektim. Bizim sokak durgun, sıkıcı gibi görünür tanımayana. Ama, iyi biliyorum ki aylarca da kalsam, benim canım hiç sıkılmazdı. Hem o vakit böyle yola çıkarken, hiç değilse aklım arkada kalmazdı!.. (Cumalı, 2018, s.51).

Hikâyede, mekân değiştirmeden veya mekânsal hareketlilikten kaynaklı yaşanan olumsuz duygular, askeri binanın kasabadan taşınmasından sonra anlatıcının ve Melahat karakterinin yaşadığı boşluk duygusu ile de vurgulanmıştır. Melahat arkadaşını kaybetmekten, anlatıcı da yaşanan bu değişiklikten dolayı üzgündür.

Melâhat ablaların evlerine karşı piyade taburunun tavlansı vardı. Piyade subaylarının binekleri, makineli tüfek bölüğünün katırları o tavlada dururdu.... O yıl, çok geçmeden piyade taburu bizim ilçeden başka ilçeye kalktı. Yüzbaşı Hayri Bey de taburla gitti. Melâhat abla, çok mu üzüldü o gidince, bilemiyorum. Yalnız minderde, pencerenin önünde oturmuyordu eskisi gibi. Tavlanın kapalı kepenklerine bakmak benim bile içimi sıkıyordu (Cumalı, 2018, s.46,48).

Hikâyede yer alan mekân değiştirme, göç, aidiyet geliştiremememe gibi temalar, dönemin yansımalarının yanı sıra hikâyenin yazarının yaşamında da önemli dönüm noktalarını temsil eder. Cumalı, kişiliğinin ve edebiyat üslubunun gelişmesinde etkili olan en temel unsurları anlatırken vurguladığı, yaşadığı dönemin toplumsal gerçekleri ve bu gerçeklerden biri olan göç olgusudur. Yazarın farklı eserlerinde de yer alan göç olgusu, kişisel tarihinde önemli bir kırılma noktası teşkil eder. Doğduğu Yunanistan kasabasından 3 yaşında ailesi ile birlikte Türkiye'ye göç etmiş, daha sonra da eğitim için büyüdüğü kasaba olan Urla'dan İzmir'e gitmiştir. Söyleşisinde, oyunları özelinde kendi eserlerini değerlendirenlere, bir edebiyatçıyı tanımak ve değerlendirmek için o kişinin eserlerini etkileyen toplumsal koşullara başvurulmasını önerir. Ardından da kendisini şekillendiren koşullardan bahsederken en başta göç olgusuna yer verir (Alangu, 1965, s.827; TYS, 1992, s.38-39). Ancak kendi yaşamından verdiği göç örneklerinde de göçün olumsuz tarafına değinir:

Oyunlarımı inceleyecek, değerlendirecek olanlara sunulacak iki anahtarım var benim. Biri, her kapıyı açan ortak bir anahtar: Bir edebiyatçıyı tanımakta değerlendirmekte öteden beri başvurulan çok eski bir yöntem. Bu yöntem edebiyatçıyı, yetiştiği toplumun genel karakteristikleri içinde ele alır değerlendirir. Benim kişiliğimin oluşmasını etkileyen toplumsal koşulların özeti kısaca şöyle: 13 Ocak 1921'de, Yunanistan Makedonya'sının Florina kentinde doğdum. Lozan anlaşmasından sonra ailem 1924 Martında İzmir'in Urla ilçesine yerleştirildi. Türkçeyi ilk olarak Rumeli aksanıyla öğrenmişim. İlkokulu Urla'da okudum. Çocukluk arkadaşlarım, yoksul ekici ailelerinden geliyordu. İlkokulun üstünde okul

yoktu o dönem Urla'da. İçlerinde ilkokulu bitirdikten sonra, İzmir'de avukat olan dayımın yardımıyla ortaokula gidebilen bir ben oldum. Bu ayrıcalık, hep Urla'ya o arkadaşlarıma karşı borçlu olduğum duygusu bıraktı bende. 1938 Haziranında İzmir Atatürk Lisesini bitirdim. Bu demektir ki, bir göç yaşadım, dil değiştirdim... (TYS,1992, s.39).

Ben, göçmen çocuğuyum bu bakımdan. Bir göç yaşadım küçük yaşımda. Göç, perişanlık demek (TYS,1992,s.39).

Eğitim olanakları için büyüdüğü kasabadan kente göç eden Cumalı gibi hikâyenin anlatıcısı da iş veya eğitim olanakları nedeniyle kente göç etmiştir. Kentleşmenin paralelinde gelişen modern eğitim ve çalışma koşulları, bireylerin mekânsal hareketliliğini beraberinde getirmiştir. Bireyler yaşları ilerledikçe, eğitim ve iş olanaklarının daha fazla olduğu mekânlara yönelmektedirler. Hikâyede de anlatıcı, büyüdükçe hareket alanının da genişlediğini ifade etmektedir.

Bir zaman benim bütün dünyam bu penceresinden baktığım evden ibaretti. Bir yaşa gelince bu evin kapısından sokağa çıktım. Üç dört ev ötedeki boş arsada çocukların oyunlarına katıldım. Sonra, sokaktan ilçenin ana caddesine, başka sokaklarına, günü gelince de ilçeden ile, oradan başka illere... (Cumalı, 2018, s.50.)

Modernleşme Süreçlerinin Toplumsal İlişkiler Üzerindeki Etkileri: Cemaat ve Cemiyet Tipi Toplum İlişki Biçimleri

Hikâyede anlatıcının özlemini duyduğu, belirli bir mekânda uzun süre kalmak, toplumsal ilişkilerle bağlantılı bir şekilde ele alınmıştır. Bunun nedeni, bir mekânı paylaşan bireylerin mekâna paralel biçimde içerisinde bulunduğu topluluğa geliştirdikleri aidiyet ve kurdukları ilişki biçimlerinin niteliğini belirlemesidir. Aynı mekânın geniş bir zaman dilimi içerisinde sınırlı sayıda birey tarafından paylaşılması sonucu şekillenen ilişki biçimleri, yakın, yüz yüze ve birincil ilişkiler olarak tanımlanan cemaat tipi ilişkilerdir. Tönnies'in cemaat ve cemiyet tipi ilişki biçimi ayrımına dayanan bu kavramsallaştırmaya göre, cemaat tipi ilişkiler, mekân bağlamında ele alındığında hane, köy, kasaba gibi küçük yerleşim birimlerinde yaşayan sınırlı sayıdaki insan topluluklarının özelliğidir. Zaman bağlamında ele alındığında ise sanayi öncesi, geleneksel toplumlara özgüdür. İlişkiler yakın ve yüz yüzedir, samimiyet ve bireysel iletişim çevresinde şekillenir. Bireyler arasındaki bağlar güçlü ve uzun ömürlüdür, uzun süreli yakın mesafede sürdürülen ilişkiler çerçevesinde şekillenir (Tönnies'ten akt. Aydoğan, 2000, s.19-22). Bu topluluklar izole ve içe dönük, kapalı toplum özelliği gösterir. Toplulukta farklılaşma sınırlıdır (Kıray, 2006, s. 366). Diğer bir deyişle, üyeler arasındaki benzerlik yoğun niteliktedir.

Hikâye, yazıldığı dönem itibariyle Türkiye'de modernleşme ve kentleşme süreçlerinin yeni başladığı yılların geçiş süreçlerini yansıtır. Geleneksel yapıdan modern yapıya doğru kentleşme, sanayileşme ve modernleşme bağlamında çeşitli değişimlerin yaşandığı süreçlerdir. Bu sürecin toplumsal ilişkilere etkilerine yer veren hikâyede, yaşanan değişim geleneksel toplumdaki modern topluma geçiş, yani zaman bağlamındaki değişim veya köyden kente göç anlamındaki mekân bağlamındaki değişim olarak ele alınabilir. Bu süreçte her iki yapı da bir

arada varlığını sürdürdüğü için hikâyede birincil ilişkilerin yanı sıra bu ilişkilerin ikincil ilişkilere doğru dönüşme sürecinin bir kesitine yer verilmiştir.

Anlatıcının çocukluğunda daha çok cemaat tipi birincil ilişkilerin yaygın olduğu bir topluluk söz konusuysen, anlatıcının yetişkinliğinde birincil ilişkiler yerini yavaş yavaş cemiyet tipi ikincil ilişkilere bırakmaya başlamıştır. Geleneksel veya küçük topluluk özelliği gösteren samimi, birincil ilişkilerden mesafeli ve ikincil ilişkilere geçiş yaşanmaktadır. Geleneksel toplum özelliği yitirilirken, modern toplumun işleve dayalı, resmi ve anonim ilişkileri şekillenmeye başlar. İlişki ve iletişim kurulan kişi sayısı artarken, bu ilişkiler geçici ve yüzeysel hale gelerek bireyler arasındaki bağlar zayıflar (Aydoğan, 2000, s.19-22; Kıray, 2006, s. 367; Burgess, 2015, s.61). Anlatıcının özellikle çocukluğunda kurulan ilişkilerle ilgili aktarımlarında bu ilişki biçimi yer alır. Hikâyedeki mahalle ilişkileri ve bu ilişkilerdeki dönüşüm bu yapıya örnek olarak gösterilebilir. Hikâye kasabada geçmesine ve mahalle kültürünün kasabalarda daha güçlü olmasına rağmen (Wirth, 2015, s.250), anlatıcının çocukluğunda daha güçlü olan mahalle ilişkileri yetişkinliğinde komşularını daha az tanımaya bırakmıştır. Çocukluğundan yaptığı alıntılarda katılımcı, “mahallenin kadınlarının” ve çocukların kış geceleri ev gezmelerine gittiğinden bahseder. Topluluk üyeleri arasındaki yakın ilişkilerden türeyen bu eğlenceler, üyelerin bir arada zaman geçirme, birlikte hareket etme eğilimlerini gösterir (Wirth, 2015, s.250). Kadın ve çocukları kapsayan bu eğlencede “kuru yemiş yenir” ve “fincan oyunu” oynanır.

Mahallenin kadınlarının, oturma odamızda toplandığı uzun kış geceleri, hiç unutmam kadınlar, önlerinde kuru yemiş tabakları, fincan oynar, çığlıklar, kahkahalar atarlardı. Annem ne kadar zorlarsa zorlasın, böyle gecelerde yatmak istemezdim, öteki kadınların aksine, incecik, çiçek sapı gibi bir kadındı o. “Gel,” derdi çok geçmeden, “fincanı beraber saklayalım.” Alabildiğine sevinirdim. Odanın bir köşesinde o, daha ondan yana iki üç kadın, başlarını, fincan tepsisini bir örtüyle örterler, beni de aralarına alırlar, yüzüğü fincanlardan birinin altına saklardık. Sonra bütün gece beni yanından ayırmazdı (Cumalı, 2018, s.44).

...

Sonunda gülüşmeler, şakalar arasında misafirler kalkar, dağılırlardı (Cumalı, 2018, s.44).

Anlatıcı büyüdükçe, ilişkiler ve nitelikleri değişmiştir. İlişki kurulan kişi sayısı artmış ancak ilişkiler daha yüzeysel hale gelmiştir. Geçmişte ilişki kurduğu kişiler ile ilgili belirli oranda hatıraya sahip olan anlatıcının yaşı büyüdükçe toplum da değişmiş, kentleşme ve modernleşme süreçleri belirli oranda ilerlemiş ve gündelik hayatlardaki yansımaları artmıştır. Giddens’in (2012, s.74) belirttiği, “kentsel yaşamda günlük karşılaşmalar[ın] tanıdıklarla değil yabancılarla” yaşandığı vurgusu hikâyede, kentte yaşayan anlatıcının iletişim kurduğu kişilerin sayıca çok olmasından ancak bunların adlarını bile hatırlamamaktan bahsetmesine benzerlik gösterir.

Okullarda, yolculuklarda, kahvelerde, sokaklarda, devlet dairelerinde, kışlalarda, hastanelerde, bir yığın insan içine karışım şimdiye kadar. Bir kısmı bizim sokağın

insanları gibi yarım yamalak aklımda. Çoğu ile karşılaşınca, adını unuttuğumu anlamasın diye ne yapacağımı şaşırıyorum (Cumalı, 2018, s.50).

Tönnies'e göre tarihsel süreçte önce cemaat sonra cemiyet gelişmiştir. Bu geçiş sürecinde hem geleneksel toplum hem de modern toplum ilişki biçimleri bir arada bulunur. Yüz yüze temaslar ve dayanışma gibi geleneksel toplum özellikleri varlığını sürdürürken, uzmanlaşmanın yaygınlaştığı bu yeni toplumda mesafeli ve statüye dayalı ilişkiler de yaygınlaşmaya başlar (Kıray, 1998, s. 143- 146). Özellikle kent, rasyonel ve daha az bireysel olan ilişkilerin yaygın olduğu yapıları içerisinde barındırır (Bugess, 2015, s.59). Aynı şekilde, köyden kente göç sonucu yaşanan değişimler ve kentleşme süreçlerinde de cemaat yapısı varlığını sürdürür. Örneğin aile veya mahalle ilişkileri var olmaya devam eder ancak bu değişimden yapısal olarak etkilenebilir. Bunun nedeni, cemiyet yapısı içerisinde cemaat yapılarının var olmaya devam etse de zayıflayıp yıpranabilmesi veya kentin ihtiyaçlarına ve davranış kalıplarına göre yeniden tanımlanmasıdır (Aydoğan, 2000, s.23; Wirth, 2015, s.290). Örneğin anlatıcı, kendi ailesinden uzaklaşmış, farklı bir yerde başka bir hayat kurmuştur.

Değişim sürecinde, cemaat ve cemiyet tipi toplumsal ilişki biçimlerinin bir arada var olmaya devam etmesi durumu, bu ilişki biçimlerinden türeyen davranış kalıpları için de geçerlidir. Dayanışma cemaat tipi yapının yaygın özelliğidir (Aydoğan, 2000, s.19-22). Durkheim'ın benzerliğe dayandırdığı mekanik dayanışma, geleneksel toplumların sahip olduğu dayanışma tipidir. Birey- birey ve birey- topluluk arası karşılıklı bağımlılıkların üst düzey noktada olduğu bu dayanışma tipinde kaynağa ihtiyaç duyan üyeye diğer üyeler veya topluluk destekte bulunur (Gofman, 2014, s.46). Anlatıcının çocukluğundan aktardığı, mahallelerinde "duvarları sıvasız, kepenkleri boyanmadan bırakıldığı için çürümeye yüz tutmuş" bir yoksul evinde oturan Hatice nine karakterine, komşu olarak anlatıcının ve ailesinin destek olmaları geleneksel toplum veya cemaat tipi ilişki biçimlerinden türeyen dayanışma tipine örnektir. Buradaki maddi destek karşılıksız değil, yaşlı kadının bahçesinden "soğan, marul" almak biçimindedir. Anlatıcı, yaşlı kadına vereceği parayı bol tutmak ister; oğlu askerdir ve muhtemelen tek gelir kaynağı bahçesindeki sebze meyvedir. Ancak her alışverişte yaşlı kadın da komşu olduklarını hatırlatır, para istemediğini söyler ve en azından kendisine verilen para karşılığı, özellikle de anlatıcının ailesinin kalabalık olduğunu söyleyerek, daha fazla yeşillik verir. Her iki komşu da karşısındakinin koşullarını gözeterek, karşısındakine destek olma gayesiyle hareket eder.

Daha bize yakın, duvarları sıvasız, kepenkleri boyanmadan bırakıldığı için çürümeye yüz tutmuş evde Hatice nine otururdu. Bahara doğru akşamları babam beş kuruş verir, "Git," derdi, "Hatice nineden birkaç baş taze soğanla iki marul al." Tuttururdum beş kuruş az diye. Hatice nineye acırdım ben. Oğlu askerdi. Bahçesine kendi bakardı. Sonra beş kuruş daha verirdi. Bir koşu evden fırlar, Hatice ninenin avlu kapısının ipine asılırdım. Kapının dibinde soluk soluğa seslenirdim:

— Hatice Nine! Hatice Nine! Hatice Nine!

Kadıncağız iki büklüm evinin yöresi tahta parmaklıkla çevrili hayatına çıkardı.

— Annem, selâm söyledi. Marul almaya geldim.

— Al, derdi kısık sesiyle. Geç bahçeye. Çıkar.

Malta taşı döşeli avlunun sonunda başlayan bahçeye geçtim. Akşamın alacakaranlığında, yeni sulanmış bahçeden, yedi sekiz baş soğan, iki marul kökleri, dönüştürme Hatice Nineye on kuruş uzatırdım. O her seferinde:

— Az bu kadar, derdi. Üşendin mi köklemeye?

— Yeter, diyecek olurdum.

Elinin tersiyle çevirirdi beni:

— Siz kalabalıksınız. Verdiğin para da çok. Git bu kadar daha kökle.

Az sonra ben kapıdan çıkarken:

— Selâm söyle annene, diye seslenirdi. Her seferinde para göndermesin. Bu kadar yıllık komşuyuz (Cumalı, 2018, s.48-50).

Anlatıcının yetişkin olduğu dönemde annesi tarafından terk edilen çocuklara mahalle sakinleri yardım etmektedir. Cemaat tipi ilişkilerden türeyen ve geçiş döneminde varlığını sürdüren bu davranış kalıbı, yemek ve giysi yardımıyla bulunma şeklinde gerçekleştirilir: “Konu komşu çocuklara eskilerini verirler, arada birer kap yemek gönderirler” (Cumalı, 2018, s.42).

Toplumsal Cinsiyet Roller ve Hikâyenin Karakterleri

Kadın ve erkek karakterler bağlamında toplumsal cinsiyet rolleri, hikâyenin geçtiği ve yazıldığı dönem ile ilgili olarak çeşitli ipuçları vermektedir. Öncelikle, kadın karakterler erkek karakterler üzerinden, diğer bir deyişle bir erkek karakterle olan bağları üzerinden tanımlanmıştır. Örneğin, Nuri'nin karısı ve kızı, doktor yüzbaşının kızı Feriha, makinistin karısı Mualla, Yüzbaşı Hayri Bey ile olan ilişkisi bağlamında Melahat, oğlu askerde olan Hatice, sözlüsü tarafından öldürülen İsmet gibi.

Kadın ve erkek karakterler tanımlanırken temel alınan toplumsal statü bileşenleri de birbirinden farklıdır. Erkek karakterler mesleki statüleri gibi kazanılmış statülerine bağlı kalınarak tanımlanmıştır: Rençber Nuri, Makinist Halit Usta, Yüzbaşı Hayri Bey. Hikâyedeki kadın karakterler ise medeni durumlarına ve yaş, cinsiyet gibi bahsedilmiş statülerine göre sınıflandırılmıştır. Zira hiç birinin gelir getiren bir işe sahip olduğuna dair bir bilgi yoktur.

Toplumsal statüler bireylerin toplumdaki konumlarını işaret ederken, bireyden toplumdaki konumu olan statüsüne göre davranması beklenir. Bu konumdan türeyen çeşitli davranış kalıplarını içeren roller söz konusudur (Newman, 2013, s.14-15). Örneğin hikâyedeki Makinist karakterinin araba tamir etmesi, mesleğinin gereklerini yerine getirmesi ve müşterinin ona güvenip kararı ona bırakması, karakterin mesleki statüsünün gerektirdiği davranışları doğru sergilediğini işaret eder.

Bazen elinde anahtarlar, âletler, atölyesinin kapısı önüne getirilen bir otomobilin altına girer, uğraşır, uğraşır, sonra alınının terini elinin tersiyle silerek otomobilin altından çıkardı. Az sonra otomobili getiren adama “Nasıl” dediğini duyardık,

"Tamam mı?" Adam: "Tamam Halit Usta" derdi. "Sen bilirsin." (Cumalı, 2018, s.43).

Erkek karakterlerin mesleki statülerine göre tanımlanmasından farklı olarak, medeni durumlarına ve yaşlarına göre sınıflandırılan kadın karakterler de bu statüleri çerçevesinde davranışta bulunurlar. Mesleğine göre tanımlanan bir makinistten beklenen işini iyi yapması ise, medeni durumu ve yaşına göre tanımlanan genç bir kadından beklenen şey de hikâyede odasını temiz tutmak ve süslemek, flört ettiği kişi ile olan iletişimde utangaç tavırlar sergilemek ve evlilik öncesi çeyiz hazırlıkları yapmaktır:

Sokak pencereleri önünde, bir duvardan bir duvara uzanan, üstü tek kırışksız, saçakları dantelli beyaz örtülerle kaplı, kenarlarında Melâhat ablanın kendi eliyle işlediği yastıklar dizili minder. Ovula ovula aşınmaya yüz tutmuş pırl pırl döşeme tahtaları. Minderin önünde küçük, tertemiz bir kilim. Daima taze badanalı duvarlarda kartpostallar. Melâhat ablanın ilkokul hâtıraları... Üzeri beyaz işlemeli örtülerle kaplı tahta bir masanın üstünde ucuzundan bir ayna ile krepon kâğıdından yapma güller (Cumalı, 2018, s.45-46).

Kitabı sıkıla sıkıla yüzbaşıya uzattı... Melâhat abla, üzgün, başını kaldırdı hafifçe... Beni de, diyebildi. Sonra kapının içine çekildi (Cumalı, 2018, s.46-47).

Melahat karakteri bekâr ve genç bir kadına örnekken, evli ve çocuklu bir kadının statüsünde bulunan Nuri'nin karısı karakteri de bu statüdeki bir bireyden beklenen rolleri işaret eder. Bu statüde birinden beklenen öncelikli davranışlar, bir anne olarak çocuk bakımı, bir eş olarak ise sadakattir. Ancak karakter yapılanması bu beklentilerin dışında şekillenmiştir; karakter ne anne ne eş olarak kendi statüsünden beklenen rolü yerine getirmiştir. Evli ve çocuklu bir kadın olarak, toplumsal cinsiyet rollerine dayalı işbölümünde kendi üzerine düşen rolleri yerine getirmediği için de karakter tanımlamasında olumsuz bir ima söz konusudur: "Çocuklarını sabahtan sokağa salardı gitsin" (Cumalı, 2018, s.42). Daha sonra çocuklarını terk etmesi de toplum tarafından tanımlanmış annelik statüsü davranış kalıplarının dışına çıktığı vurgusunu içerir. Burada annelik ve anneliğin gerektirdiği çocuk bakımı, çocuk doğuran kadının üstlenmesi gereken, boşluğu başka kimse tarafından doldurulamayan bir statü olarak işaret edilir. Bu da çeşitli toplumsal statüler çerçevesinde şekillenen toplumun ideal tanımları ve standartlarına bir örnektir. Bu statüler bireyden bağımsızdır ve toplum tarafından geniş çaplı bir biçimde tanımlanmıştır (Newman, 2013, s.14-15). Söz konusu çerçevenin dışına çıkan davranışlar toplum tarafından yeniden organize edilir. Özellikle, cemaat tipi ilişki biçimlerinin bir niteliği olarak yakın iletişim, bireyler arasında yardımlaşma ve dayanışma davranışlarının yanı sıra topluluğun birey ya da bireyin birey üzerindeki baskısını ve kontrolünü de artırır (Aydoğan, 2000, s.19-22). Topluluğun, paylaşılan normlar vb. çerçevesinde benzerlik seviyesi arttıkça toplumsal normlara uyumu sağlamak daha önemli hale gelir. Bu noktada devreye, toplumsal normlardan sapmayı önleyen ve toplumsal uyumu önceleyen araç veya mekanizmalar girer. Toplumsal kontrol ya da denetim mekanizmaları yaptırım güçlerine ya da cezalandırma biçimlerine göre sınıflandırılır. En güçlü yaptırım gücüne sahip olanlar, yasalarla sabitlenmiş olanlar ve uyulmadığında suç işlemek olarak kabul edilen resmi kontrol mekanizmalarıdır. En hafif yaptırım gücüne sahip olanlar ise yazılı olmayan ancak toplumsal

normlar ve değerler ekseninde şekillenmiş, resmi olmayan çeşitli toplumsal baskı araçlarıdır (Nar, 2013, s.274; Giddens, 2012, 844). Bu araçlara uyum, toplum tarafından çeşitli olumlama ve yardımlarla ödüllendirilir, aksi yöndeki davranışlar da cezalandırılır (Light vd., 1989, s. 147-148). Buna örnek olarak da annelik ve eşlik görevlerini kendi statüsünden beklendiği gibi yerine getirmeyen karakterin hikâyede tanımlanma biçimi ve kendisi hakkında dedikodu yapılması gösterilebilir.

Anası hoppa mı hoppa, fıkır fıkır bir kadındı benim bildiğim. Nuri'den çok gençti. Nuri rençber. Gününü kırdı tarlada geçirir. Perçemi kaşı üstüne düşen, ceketini omuzunda bir Hakkı vardı. Nuri evden çıktı mı Hakkı eve damlandı. Hakkı için kadının dostu diye laf çıkarmışlardı konu komşu. Nuri'nin küçük oğlu, hani şu ağlayan, Hakkı'ya benzerdi de kadının bu çocuğu Hakkı'dan doğurduğunu söylerlerdi. Nuri de bilirdi derler karısının hovardalığını. Bilirdi ama kadına dayanmazdı. Sonra iki yıl kadar önce, kadın, üç çocuğunu da, Nuri'yi de, Hakkı'ya da bırakıp kaçtı. Türlü laflar duyduk arkasından. Kaynına konuk gelen bir Akhisarlı'ya kaçtı, dediler. Aydın'a gitti, dediler. Genelevlere düşmüş, İzmir'de dediler. Kadın nereye gittiyse gitti. Nuri o sıralarda en büyüğü beş yaşında kız, onun ikişer yaş küçüğü, iki oğluydu kaldı. Şimdi çocuklara sözüm ona, Nuri'nin büyük kızını bakar. Konu komşu çocuklara eskilerini verirler, arada birer kap yemek gönderirler, şöyle böyle yardımda bulunurlar ama analık edemezler (Cumalı, 2018, s.41-42).

Eve girip çıkarken, şöyle gözlerinin içi ışıltı ışıltı, kapılarının arasından görünürdü. Yüzü gülerdi hep. Çocuklarını sabahtan sokağa salardı gitsin. Bazen da şarkı söylediğini duyardım. Hepsi o kadar... (Cumalı, 2018, s.42).

Evli bir kadın, bir eş ve bir anne olarak statüsünden beklenen rolü yerine getirmeyen ve normlara uymayan karakter, “hoppa”, “fıkır fıkır”, “güler yüzlü”, “gözleri ışıltı ışıltı” biçiminde tanımlanır. İlk iki tanımlama, olumsuz toplumsal anlam yüklü kavramları işaret ederken, sonraki iki tanımlama da örneğin, yukarıda alıntılanan Melahat karakterinin çekingen tavırlarıyla taban tabana zıt sıfatları işaret eder. Karakter hakkında yapılan dedikodular da yine karşı cins üzerinden yapılmıştır; çocuğunun biyolojik babası sorgulanmış ve kadının kaçma sebebi bir erkekle bağdaştırılarak yorumlanmıştır.

SONUÇ

Çalışmada, Necati Cumalı'nın “Aklım Arkada Kalacak” (1956) adlı hikâyesi, 1950'li yıllarda Türkiye'de yaşanan modernleşme süreçlerinin hikâyeye yansımaları bağlamında ele alınmıştır. 1950'li yıllarda yaşanan toplumsal değişimlerin başlıca belirleyicileri olarak kır ve kent yapılarındaki sosyo-ekonomik değişimler ile modernleşme sürecinde yaşanan toplumsal ilişkilerdeki dönüşümlere yer verilmiştir. Türkiye'de 1950'li yıllarda yaşanan kentleşme ve sanayileşme eksenli toplumsal değişimlerin temelini oluşturan etmenlerden biri toprağın işlenmesinde yaşanan değişimdir. II. Dünya Savaşı sonrası ABD yardımları ile traktör gibi tarım makinelerinin sayısına paralel biçimde tarım üretimi de artmıştır. Buna ek olarak, önce CHP sonra da DP hükümetleri tarafından alınan Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu ile daha fazla arazi tarıma açılmış, toprağı olan çiftçi sayısı artmıştır. Ayrıca tarım kredileri ve zirai ilaçlama faaliyetleri de yine üretimi arttıran araçlar arasında gelir. Ancak tarımsal üretimde bu artışa

paralel bir biçimde, toplumsal değişme de yaşanmaya başlamıştır. Tarımda yaşanan makineleşme, insan gücüne olan ihtiyacın azalmasına neden olmuş, bu da kırsal işsizliği tetiklemiştir. Köylüyü Topraklandırma Kanunu, toprakların miras yoluyla bölünmesi, köy ve kent arası ulaşımın kolaylaşması gibi değişmelerle birlikte kırdaki aile yapısı da değişmiş, köyün çözülme süreçleri başlamıştır. Sosyo-ekonomik yapılarıdaki değişmeler süreç içerisinde köyün itici özelliklerini şekillendirirken, kentte eş zamanlı yaşanan gelişmeler de kentin çekici gücünü şekillendirmiştir. Kentte yaşam koşullarının, altyapı ve iş olanaklarının kırdan görece daha iyi olması bu çekici gücün birer parçasıdır. Bunlara ek olarak, iş olanaklarının bir kısmını bünyesinde barındıran sanayi kuruluşlarının büyük kentlerde artış göstermesi de insan iş gücüne kentlerde daha fazla ihtiyaç duyulmasına neden olmuştur. Böylece, kırdaki yaşayan nüfus kentlere göç etmeye başlamıştır. Bu iç göç Türkiye tarihinde bir ilk olmasa da geçmişe oranla daha geniş bir nüfusu kapsamıştır. Toplumsal boyutta yaşanan bu nüfus hareketliliği, göç alan ve göç veren mekânlarda yaşayan birey ve toplulukların hayatlarında çeşitli değişikliklere neden olmuştur. Öncelikle, mekâna ve toplumsal çevreye karşı geliştirilen aidiyet duygularını, iletişimi, toplumsal ilişkileri dönüştürür nitelikte toplumsal sonuçlar doğurmuştur. Bu durum hikâyede belirli bir mekânda uzun süre kalamama şeklinde temalaştırılmıştır. Karakterler çeşitli nedenlerle mekân değiştirdikçe kurulan ilişkiler derinleşmemiştir; bir kasabada geçen hikâyenin anlatıcısı, kente göç etmiş, diğer karakterler de çeşitli nedenlerle taşınmıştır. Ancak anlatıcı, özellikle modernleşme ve kentleşme öncesi toplumun bir özelliği olan yüz yüze ve samimi ilişkilerin özlemini duymaktadır. Anlatıcının çocukluğundan aktardığı toplumsal ilişki biçimleri, iletişim, boş zaman geçirme ve yardımlaşma gibi özellikleri ile yüz yüze geleneksel ilişki özellikleri gösterir. Anlatıcının yetişkinlik döneminde ve kendisinin de kente göç etmesine paralel, içerisinde bulunduğu ilişkiler daha yüzeysel ve mesafeli ilişkilere dönüşmeye başlamıştır. Toplumsal ilişki biçimlerindeki değişmeler hikâyede anlatıcı tarafından gözlemlenebilir seviyede olsa da söz konusu mekânda hala geleneksel toplum özellikleri de varlığını devam ettirmektedir. Birincil ilişkilerden türeyen dayanışma, yardımlaşma, mahalle kültürü, dolaylı sosyal kontrol mekanizmaları gibi yapılar bunlara birer örnek olarak gösterilebilir. Bu durum, hikâyenin geçtiği dönemin henüz bir geçiş toplumu özelliği göstermesinden kaynaklanır. Cemaat tipi yüz yüze ilişkiler dönüşmeye başlamıştır ancak mekânın uzmanlık alanlarına göre bölünmesi anlatıcının çocukluğunda da yetişkinliğinde de henüz söz konusu değildir. Mekânsal değişme ve toplumsal ilişkilerdeki dönüşümlerin yer aldığı hikâyede toplumsal cinsiyet algısı ile de ilgili çeşitli ipuçları vardır. Bu ipuçları, süreç içerisinde toplumsal cinsiyet rollerinin bu süreçte diğer yapılara göre daha az değiştiğini işaret eder. Kadın ve erkeklerin farklı statü unsurlarına göre değerlendirilmeleri, kadın karakterlerin seriminde kullanılan sıfatlar vb. unsurlar günümüzde de var olan kalıpları işaret etmektedir. Buna göre, anne olmak, genç bekâr bir kadın olmak, eş olmak, yaşlı bir kadın olmak gibi statüler toplum tarafından benzer biçimde tanımlanmakta, bu tanımların dışına çıkan bireyler benzer toplumsal mekanizmalarla kontrol altına alınmaya ya da en azından olumsuz sıfatlarla tanımlanmaktadır.

KAYNAKÇA

- Alangu, T. (1965). *Cumhuriyetten Sonra Hikâye ve Roman: 1940-1950. C.3.* İstanbul: İstanbul Matbaası.
- Aydoğan, A. (Yay. haz.). (2000). *Şehir ve Cemiyet: Max Weber, Georg Simmel, Ferdinand Tönnies, Don Martindale.* İstanbul: İz.
- Coşkun, İ. (1989). Modernleşme kuramı üzerine. *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi.* 3(1). ss. 289-314.
- Cumalı, N. (2018). *Değişik Gözle.* 12.b. İstanbul: Cumhuriyet Kitap.
- Dalgıç, A. (2015). Türkiye’de sanayileşme süreci ve sanayileşmenin geleceği. *Ekonomik Yorumlar*, 52(603), ss. 95-101.
- Evsile, M. (2018). Cumhuriyet döneminde sanayileşme faaliyetleri (1923-1950). *History Studies*, 10(8), ss. 109-119.
- Giddens, A. (1994). *Modernliğin Sonuçları.* (E. Kuşdil Çev.). İstanbul: Ayrıntı.
- Giddens, A. (2010). *Modernite ve Bireysel Kimlik: Geç Modern Çağda Benlik ve Toplum.* (Ü. Tatlıcan, Çev). İstanbul: Say.
- Giddens, A. (2012). *Sosyoloji.* Cemal Güzel (Yay. haz.). İstanbul: Kırmızı.
- Gofman A. (2014) Durkheim’s Theory of Social Solidarity and Social Rules. Jeffries V. (Ed). *The Palgrave Handbook of Altruism, Morality, and Social Solidarity* içinde (45-69). New York: Palgrave Macmillan,
- Heper, M. (2006). *Türkiye Sözlüğü: Siyaset, Toplum ve Kültür.* Ankara: Doğu Batı.
- Kanca, O. C. (2012). 1950-1960 Arası Türkiye’de uygulanan sosyo--ekonomik politikalar. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(19), ss. 47-63.
- Kaya, Y. (1999). Modernleşme. *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi.* 0(13). ss. 447-454.
- Kaynar, M. K. (2019). Türkiye’nin Ellili Yılları Üzerine Bazı Notlar. Kaynar, M. K. (Yay. haz.). *Türkiye’nin 1950’li Yılları* 3.b. içinde (15-38). İstanbul: İletişim.

- Kıray, M. B. (1998). *Kentleşme Yazıları*. İstanbul: Bağlam.
- Kıray, M. B. (2006). *Toplumsal Yapı Toplumsal Değişme*. 2.b. İstanbul: Bağlam.
- Koçtürk, O. M.; Gölalan, M. (2010). 1923- 1950 Türkiye ekonomisinin yapısal analizi. *Üçüncü Sektör Kooperatifçilik*, 45(2), ss. 48-65
- Light, D; Keller S, Calhoun, C. (1989). *Reading and Review for Sociology*. 5.b. New York: McGraw- Hill.
- Little, W. (2014). *Introduction to Sociology: 1st Canadian Edition*. Opex Stax Collage.
[Elektronik kitap sürümü]. Erişim adresi:
<https://opentextbc.ca/introductiontosociology/>
- Nar, M.Ş. (2013). Kültürel hukuk: Geleneksel kontrol mekanizmaları, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 26(108), ss. 279-290.
- Newman, D. M. (2013). *Sosyoloji: Günlük Yaşamın Mimarisini Keşfetmek*. 3.b. Özet basım. (D. A. Arslan, Çev.). Ankara: Nobel.
- Nizamoglu, Y. (2011). İtalya- Habeşistan Savaşı, Vehip Paşa ve Türkiye. *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*. 6(2). ss. 270-289.
- Park, R. E. (2015). Şehir: Kent Ortamındaki İnsan Davranışlarının Araştırılması Üzerine Öneriler. Park, R. E.; Burgess, E. W. *Şehir: Kent Ortamındaki İnsan Davranışlarının Araştırılması Üzerine Öneriler* içinde (37-89). (P. K. Kayalığıl Çev.). Ankara: Heretik.
- Sağlam, S. (2016). 1923-1950 yılları arasında Türkiye'de kent ve kentleşme olgusu. *Sosyoloji Konferansları*. 53(2016-1), ss. 257-274
- Sağlam, S. (2006). Türkiye'de göç olgusu ve kentleşme. *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Güz(5) ss. 33-44 .
- Tezel, Y. S. (1982). *Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi: (1923- 1950)*. Ankara: Yurt.
- Tuncer, H. (2012). *İnönü'nün Dış Politikası: (1938-1950) İkinci Dünya Savaşında Türkiye*. İstanbul: Kaynak.
- Türkiye Yazarlar Sendikası. (1992, 13 Ocak). *Necati Cumalı Gecesi*. Taha Toros Arşivi. (Dosya No.75). İstanbul Şehir Üniversitesi e-arşivi, İstanbul, s.38-60. Erişim adresi:

<http://earsiv.sehir.edu.tr:8080/xmlui/bitstream/handle/11498/32241/001641055010.pdf?sequence=1>

Tütengil, C. O. (1980). *Az Gelişmişliğin Sosyolojisi*. 3.b. İstanbul: Ülken Yayınları.

Yıldırım, S. (2019). Köylüler ve Kentliler: Ellili Yılların Dönüşen Yeni Sosyo- ekonomik ve Kültürel Coğrafyası. Kaynar, K. M. (Yay. haz.). *Türkiye'nin 1950'li Yılları* içinde. 3.b (s.541-563). İstanbul: İletişim.

Yücel, F. (2015). *Cumhuriyet Türkiye'si'nin Sanayileşme Öyküsü*. Ankara: TTGV.